

Omhoog met het Veen

**Projectvoorstel
Extra trekking 2024**

 LandschappenNL

Klimaatpositief aan de slag
met biodiversiteit, bodem
en water in het Hollandse,
Groningse en Friese
laagveengebied.

Veenweidegebieden zijn even Hollands als kaas, klompen en beroemde kunstschilders. Dit unieke landschapstype is zeldzaam in Europa en van onschatbare waarde voor biodiversiteit en waterhuishouding. Daarnaast verdient het veenweidelandschap een status als cultureel erfgoed; al honderden jaren wordt er geboerd, geleefd en gerecreëerd in dit typisch Nederlandse cultuurlandschap.

Inhoud

1	De noodzaak en waarde van veenherstel	3
2	Aanpak in een notendop	5
3	Doelen en beoogde resultaten	6
4	Met wie gaan we dit realiseren?	13
5	Vervolg na 2030	14
6	Belang van uw steun	15
7	Planning	15
8	Begroting	16

1 De noodzaak en waarde van veenherstel

Vanaf de middeleeuwen werd het van oorsprong natte veenlandschap geleidelijk aan verder ontwaterd om de gebieden geschikt te maken voor akkerbouw en vervolgens veeteelt. Met als gevolg dat, terwijl we in de periode na 1950 profiteerden van toenemende opbrengst van het landbouwgebied, we rooibouw pleegden op de biodiversiteit. Het aantal insecten, weide- en moerasvogels daalde en daalt dramatisch.

Intensief bodemgebruik en het dalende waterpeil in het laagveengebied hebben ook hun weerslag op het klimaat. Bij een lage grondwaterstand oxideert het veen waarbij CO₂ vrijkomt. De vrijgekomen hoeveelheid vertegenwoordigt bijna vier procent van de totale Nederlandse CO₂-uitstoot¹. Daarnaast heeft verdroging in de veengebieden negatieve gevolgen voor natuur en biodiversiteit. Weersextremen als gevolg van een veranderend klimaat versterken deze effecten: hete zomers drogen de veenbodem verder uit en maken het nodig om gebiedsvreemd en vervuild (vermest) water in te laten, waardoor het veen vervolgens sneller afbreekt². Een vicieuze cirkel die we moeten doorbreken!

Het is tijd om niet alleen naar het beperken van CO₂-uitstoot te kijken, waar de huidige transitie van het veenweidegebied op inzet³, maar te werken aan klimaatpositieve veenweidegebieden en het herstellen van biodiversiteit. Dat gaan wij, LandschappenNL, Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard, Onderzoekcentrum B-Ware, Floron, OBN Natuurkennis, doen met het project 'Omhoog met het Veen'.

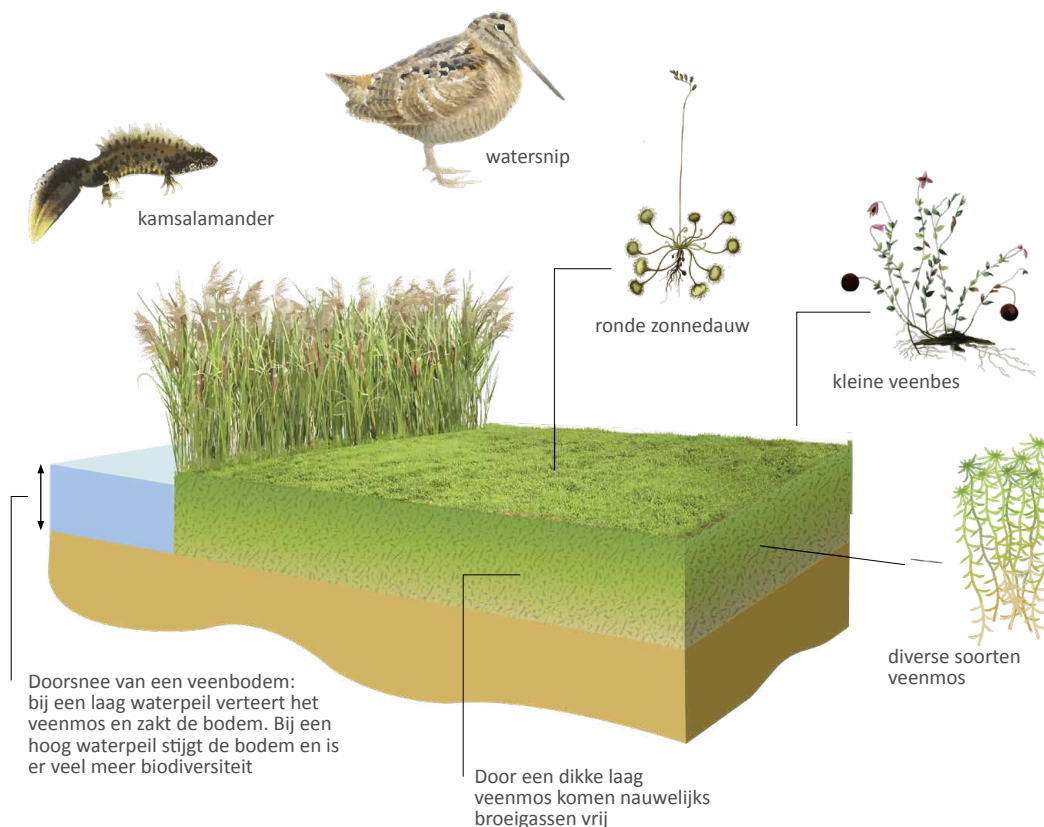
Met een radicaal andere aanpak laten wij zien dat het anders kan: van honderden jaren bodemdaling, naar gecontroleerde bodemstijging. Van het wegpompen van kostbaar regenwater, wat afgelopen herfst en winter overvloedig plaats vond, naar een situatie waarin we juist water vasthouden om periodes met droogte door te komen. Waarde van deze aanpak is dat wij meerdere urgente opgaven in het laagveengebied integraal aanpakken:

- › Herstel biodiversiteit;
- › Vastleggen broeikasgassen;
- › Bodemstijging in plaats van bodemdaling;
- › Regenwater vasthouden in plaats van afvoeren;
- › Anticiperen op klimaatextremen (adaptatie).

1 bron: www.urgenda.nl/wp-content/uploads/Berekening-Maatregel-12-Versneld-Vernatten-Veenweide.pdf

2 Dit verschijnsel wordt 'veenrot' genoemd, waarbij veen wordt afgebroken onder invloed van 'hard' en/of zwavelrijk water, terwijl oppervlaktewater van nature in veengebieden (licht) zuur is.

3 Veelal met technische maatregelen zoals waterinfiltratiesystemen om de grondwaterstand stabiel te houden. Dat leidt tot vermindering van uitstoot van broeikasgassen en vertraging van bodemdaling, maar niet tot het stoppen van bodemdaling en uitstoot van broeikasgassen.

Van vergiet naar spons

In de komende vijf jaar gaan we in Hollandse, Groningse en Friese laagveengebieden veenmoskussens ontwikkelen. Zo wordt de sponswerking van het laagveenlandschap ter plaatse hersteld. Als Nederland iets van het natte recordjaar 2023-2024 heeft geleerd, is het dat er dat snel meer ruimte gemaakt moet worden om weersextremen op te vangen. De veenmoskussens vormen na vijf jaar nieuwe kraamkamers

voor veenmossen, waarna de aanpak kan worden opgeschaald. In eerste instantie gaat het om ruim 15 hectare aan nieuwe kraamkamers, wat op termijn kan doorgroeien naar vele tientallen tot honderden hectare. Dat gaat in de genoemde provincies een enorme boost geven aan de laagveengebieden waar op dit moment alleen nog 'snippers' aan vitale veenmosbegroeiingen aanwezig zijn.

VEENMOSSEN ALS KLIMAATBUFFER

Veenmossen (Sphagnum) zijn kampioenen in het absorberen van grote hoeveelheden broeikasgas per vierkante meter, zelfs vijf keer zoveel CO₂ als bossen en 500 keer meer dan oceanen. Ook komt er uit veenmosbegroeiingen nauwelijks methaan vrij. Bovendien houdt veenmos ontzettend veel (regen)water vast; het twintigvoudige van het eigen gewicht. Ondanks deze waardevolle functie van deze natte veenlandschappen verdwijnt wereldwijd jaarlijks één procent door onder meer ontginning en vervuiling. De grote hoeveelheid CO₂ die hierbij vrijkomt, is goed voor vijf procent van de wereldwijde CO₂-uitstoot per jaar.

2 Aanpak in een notendop

De aanpak bestaat uit het gefaseerd realiseren van een aantal nieuwe 'kraamgebieden', zodat nieuwe veenmosvorming mogelijk wordt; een proces dat normaal gesproken decennia kost, maar wat wij in vijf tot maximaal tien jaar gaan realiseren. Daarbij bouwen wij voort op ervaringen die wij de laatste jaren hebben opgedaan met experimenten in Noord- en Zuid-Holland, Fryslân en Duitsland. Met deze experimenten hebben wij de techniek in de vingers

en kennen we de valkuilen. Vooral in de eerste jaren is het zaak om het veenmos, totdat zich een dikker kussen heeft gevormd, goed te laten aanslaan. Dat is verre van eenvoudig; sturen op een stabiel waterpeil (in periodes van natigheid en droogte) én de juiste waterkwaliteit zijn daarbij cruciaal. Als deze factoren niet kloppen, komt veenmosontwikkeling niet van de grond. Deze ervaringen nemen we mee in onze aanpak om een radicale verandering teweeg te brengen:

STAP 1 Reset

'Opschuiven' van de toplaag in geselecteerde, verdroogde laagveengebieden en de bodem klaarmaken voor nieuwe begroeiing. De dikte van de verdroogde toplaag verschilt per gebied en wordt bepaald door betrokken deskundigen. Daar waar nodig wordt met de vrijkomende grond het lokale watersysteem aangepast zodat het gebied jaarrond vochtig kan worden gehouden.

STAP 2 Opstart

Opbrengen van veenmosstekken in de kraamgebieden uit donorgebieden in de omgeving. De nieuwe aanwas voortdurend vochtig houden met regen- en speciaal aangezuurd oppervlaktewater⁴, tot er een goed functionerende veenmospons ontstaat.

STAP 3 Beheren en bijsturen

Als het veenmos is aangeslagen, wordt intensief beheer gevoerd om te zorgen voor voldoende ruimte voor verdere veenvorming. Om het veenmos aan te kunnen laten slaan, kunnen meerdere 'behandelingen' nodig zijn met veenmosstekken.

STAP 4 Monitoren en leren

In de projectlocaties monitoren en vastleggen van de uitgangssituatie (begroeiing, bodem en water), bijhouden hoe de gebieden zich ontwikkelen én welke maatregelen en beheer worden uitgevoerd. Dit kan en zal per locatie verschillen. Inzichten en ervaringen worden gedeeld via het kennisportaal en zijn onderdeel van jaarlijks te organiseren activiteiten om actief actuele kennis en ervaringen te delen.

⁴ Beperkt aanzuren met H⁺ ionen is nodig om het relatief harde gebiedsvreemde water te ontdoen van bicarbonaat, wat giftig is voor veenmossen. Als de veenmosbegroeiing goed is aangeslagen produceert het veenmos zelf H⁺ (zuur) en vormt het haar eigen geschikte groeiplaats.

3 Doelen en beoogde resultaten

A. Doen!

Belangrijk doel is om te laten zien dat we laagveen in Nederland weer daadwerkelijk kunnen laten groeien. Levend veen heeft toekomst, voor zowel biodiversiteit, waterbeheer als klimaat. Daarbij starten we, voortbordurend op ervaringen in Nederland (Ilperveld, Ankeveen, Krimpenerwaard, Bûtefjild) en Duitsland (Hankhausen), vier concrete projecten in drie verschillende veenlandschappen in Nederland. Door projecten te realiseren in de verschillende veenlandschappen, doen we cruciale ervaringen op om te kunnen gaan opschalen⁵.

Het gaat om de volgende locaties:

1. Het Groene Hart
2. Het Friese veenweidegebied
3. Het Groningse beekdallandschap

⁵ Binnen de Nederlandse (laag)veengebieden zijn namelijk grote verschillen, gekoppeld aan de ontstaansgeschiedenis; bosveen, zegge- en rietveen, invloed van rivieren (rivierveld) of zee (zeeklei en brak grondwater), en kwel of juist inzijging. Al deze factoren beïnvloeden de aanpak en het mogelijke succes.

Locatie 1

HET GROENE HART

In de Krimpenerwaard, een Middeleeuws slagenlandschap in de Zuid-Hollandse Waarden, worden twee clusters van projecten uitgevoerd, met ieder een eigen accent. Het Zuid-Hollands Landschap gaat de huidige pilot (gestart in 2023; 0,5 hectare) uitbreiden naar in totaal 5 hectare verspreid over 4 locaties (Oudeland, Kromme Geer [2x] en Middelblok). Zo bereiken we een grotere omvang, verspreiding en weerbaarheid van kraamkamers in het Groene Hart. Één locatie in deelgebied Kromme Geer fungeert daarbij als publiekslocatie.

Het Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard, een samenwerking van boeren, natuurbeheerders en vrijwilligers, start een project van 3 hectare gericht op veenmosontwikkeling en -teelt in Polder Kattendijksblok. Dit project focust op de vraag of veenmosteelt (als vervanger van turf in potgrond) in het Groene Hart een alternatieve vorm van natte landbouw kan vormen. Beide projecten zorgen voor een verdrievoudiging van de huidige veenmoskussens in de Krimpenerwaard.

In de in september 2023 gestarte veenmospilot (0,5 hectare) zijn inmiddels vele bulten veenmos ontstaan in 11 maanden tijd met een veenmoslaag van 5 cm tot soms wel 8 cm dik.

Locatie 2

HET FRIESE VEENWEIDEGEBIED

It Fryske Gea voert een project uit in het Nationaal Park De Alde Feanen nabij Earnewâld in natuurgebied It Wikelslân. Daarbij worden diep veraarde en zure veengronden ontdaan van de bovenlaag om veenmosontwikkeling mogelijk te maken. Door de onomkeerbaar verdroogde toplaag zijn hier in de huidige situatie soortenarme graslanden aanwezig. Doel van het project is om met de vrijkomende grond een kade rondom een deelgebied van een kleine 3 hectare te maken en zo het waterpeil op te kunnen zetten en daarmee

1,5 tot 2,0 hectare aan veenmosbegroeiing te ontwikkelen. Kenmerkend voor het project in de Alde Feanen is dat veenmosontwikkeling wordt gecombineerd met het (op termijn) herstel en uitbreiding van hoogveenbossen in dit deelgebied. Het veenmos zal hier niet of nauwelijks worden gemaaid, maar ontwikkelen van veenmosrietland en moerasheide naar uiteindelijk hoogveenbos met berken en veenmosbulten. Op de lange termijn zorgt dit project, vanuit levend laagveen, voor hoogveenvorming.

Huidige situatie: soortenarme graslanden met gestreepte witbol en fioringras

Streefbeeld na vijf jaar met soortenrijke (veen)mosbegroeiingen

Streefbeeld lange termijn is hoogveenbos met veenmosbulten

Locatie 3

HET GRONINGSE BEEKDALLANDSCHAP

Op de overgang van het plateau van de Hondsrug en het Hunzedal gaat Het Groninger Landschap in het gebied Harener Wildernis het areaal aan veenmosbegroeiingen vergroten. Het onderscheid ten opzichte van de andere pilotgebieden is dat de Harener wildernis op een hellend vlak ligt, waar mineraalrijk (grond)water omhoog komt. In de Harener Wildernis ligt een ambitie voor de lange termijn tot herstel van 120 hectare veenmosrietland, trilveen en moerasheide. Inmiddels is 25 hectare gerealiseerd in drie veenmoskernen. In dit gebied is veenmosontwikkeling op verschillende plekken goed mogelijk en kan het gevoerde natuurherstel in grote lijnen als succesvol worden bestempeld.

Soortenrijk veenmoskussen in ontwikkeling in de Harener wildernis

Echter, op diverse verschillende plekken slaat de veenmosbegroeiing niet of minder goed aan. Het voorliggende project moet inzicht geven in de succes- en faalfactoren voor veenmosontwikkeling in het beekdallandschap, om zo op middellange termijn de grotere ambitie (120 hectare) daadwerkelijk mogelijk te kunnen maken. Met het project wordt 5 tot 6 hectare aan nieuwe veenmoskussens gerealiseerd en vergroten we onze kennis waarmee we aansluitend kunnen opschalen met behulp van deze nieuwe kraamkamers voor veenmos. Een belangrijke stap die kan werken als vliegwiel in het veenlandschap van de beekdalen.

B. Samen verder leren

Met het programma Omhoog met het Veen sluiten we aan bij het bestaande kennisportaal OBN Natuurkennis (www.natuurkennis.nl). Dit kennisportaal is reeds jarenlang een begrip bij zowel natuurbeheerders als onderzoekers en heeft als doel om wetenschappelijke kennis en praktische inzichten toepasbaar te maken in natuurbeheer- en herstel. Voordeel van samenwerking met dit kennisportaal is dat dit al grote bekendheid heeft in het werkveld van bos- en natuurbeheerders en dat er geen kosten hoeven te worden gemaakt voor het opzetten van een nieuw portaal. Voordeel van natuurkennis is ook dat er een groot netwerk van betrokken (externe) deskundigen is die zorg kunnen dragen voor kwaliteitsborging en review van producten (deskundigenteam laagveenlandschap).

In de komende vijf jaar worden de volgende concrete stappen gezet om opgedane kennis en ervaring met veenmosgroei in verschillende laagveengebieden te verzamelen en delen:

1 Overzicht: van reeds opgedane ervaringen en kennis uit reeds lopende projecten in Noord-Holland (VIPNL: Ilperveld, Ankeveen), Zuid-Holland (Krimpenerwaard) en Fryslân (Better Wetter: Bûtefjild). Dit leidt tot een groeidocument ('kennisblad') met succes- en faalfactoren (zowel generiek als per laagveenlandschap) en een helder beeld van leemtes in kennis om tot verdere toepassing en opschaling te komen.

2 Community of practice: verdiepen van ervaring en kennis in de verschillende veenlandschappen. Gericht op kennisdeling en -groei, waarbij jaarlijks middels een veldwerkplaats en/of workshop met verschillende deskundigen en beheerders ervaringen en inzichten worden besproken en breed gedeeld. Dit leidt waar nodig tot bijsturing van uitvoering en aansluitend onderzoek.

3 Eindproduct: een praktische handleiding voor veenmosherstel in de verschillende laagveengebieden van Nederland (Holland, Fryslân, Beekdalen) op basis van eerdere projecten en vijf jaar ervaring. Dit presenteren we gezamenlijk op een toegankelijk symposium aan het einde van het programma.

PROFESSIONELE MONITORING EN CITIZEN SCIENCE ONDERZOEK

Monitoring vindt plaats aan het begin van het project om de uitgangssituatie vast te leggen (2025), ook vindt er een tussentijdse meting plaats (na één of twee jaar) en uiteindelijk een laatste meting aan het eind van het project (2030). Hierbij wordt één methodiek gehanteerd. Dit maakt het mogelijk om ook de diversiteit te kunnen kwantificeren en de gebiedsverschillen te koppelen aan veenmosgroei (oppervlakte) en biodiversiteit (aanwezigheid en abundantie⁶ planten in monitoringsvlakken).

Naast professionele monitoring wordt Citizen science ingezet om de tussentijdse resultaten van het project te kunnen meten. Dit kan op (elkaar aanvullend) verschillende manieren:

1) Vrijwilligers kunnen de verandering van veenmosbedekking inschatten (bijvoorbeeld in toegewezen vakken, of via het maken en vergelijken van foto's);

2) Vrijwilligers krijgen een populatie toegewezen waarin ze abundantie jaarlijks schatten (soort met eenduidige determinatie en bij voorkeur indicatorsoort). Op meerjarige termijn een populatie volgen kan positieve of negatieve trend laten zien.

3) Via incidentele waarnemingen die een beeld schetsen van het voorkomen van soorten (biodiversiteit uitgedrukt in soortenaantal).

Tussentijdse resultaten van het onderzoek kunnen gedeeld worden met

buurtbewoners/media via bijvoorbeeld informatieborden, informatiedagen en/of excursies. Hier kunnen ook vrijwilligers bij betrokken worden door een deel van de communicatie op zich te nemen (voorbeeld Krimpenerwaard). Gegevens worden gedeeld in de Community of practice en betrokken bij de praktijkhandleiding voor veenmosherstel.

Om vrijwilligers langdurig te koppelen aan het project is duidelijke aansturing/overleg en terugkoppeling nodig. Via district coördinatoren van Floron en flora werkgroepen kunnen geïnteresseerde vrijwilligers uitleg krijgen over het project via een excursie. Voorkeur gaat ernaar uit om in de 3 gebieden (4 pilotlocaties) actieve vrijwilligers te betrekken.

⁶ Deze term wordt gebruikt in de vegetatiekunde om aan te geven hoe frequent een soort voorkomt, meestal gekoppeld aan een bepaalde oppervlakte.

C. Inspireren en opschalen

In de vijf jaar willen we daadwerkelijk een vliegwieltje voor veenmoskussens realiseren. Enerzijds door daadwerkelijk voldoende kraamkamers te realiseren waarmee we op grotere schaal veenmosontwikkeling kunnen starten. Anderzijds benutten we deze vijf jaar om andere partijen duurzaam aan het initiatief te binden zodat we aan de investering van de Postcode Loterij ook daadwerkelijk een vervolg kunnen geven. Daarbij bewandelen we drie sporen:

1 Inspireren en betrekken van overheden en bedrijven met en bij Omhoog met het Veen. Overheden maken we aan de hand van praktische voorbeelden vanuit de Community of Practice en veldbezoeken (ambtelijk én bestuurlijk) bewust van de potentiële bijdrage van Omhoog met het Veen aan maatschappelijke opgaven waar overheden mee aan de slag moeten, en dat het niet alleen draait om verminderen van schadelijke effecten van landgebruik in het laagveengebied, maar juist ook om vormen van landgebruik die positief bijdragen aan maatschappelijke opgaven. Om bedrijven die actief willen vergroenen en verduurzamen te informeren en te helpen, betrekken we onze huidige bedrijfspartners en IUCN als ambassadeurs. We zullen bijdragen aan kennis- en inspiratiesessies. Goed voorbeeld doet volgen.

2 De locatie Krimpenerwaard wordt de publiekslocatie voor veenmosontwikkeling. Hier realiseren we drie verschillende 'badkuipen' met veenmos op een overzichtelijke en rondom te betreden locatie. We geven

achtergrond bij de waarde en doel van deze pilot, informatie over de ontwikkeling van het veenmos en houden dit ook actueel. Insteek is om op deze locatie, die direct langs openbare weg en een drukbezocht fietspad ligt, intensief samen te gaan werken met de lokale natuurwerkgroep, zowel voor beheer als onderzoek (zie kader Citizen Science), zodat er regelmatig mensen op locatie zijn om toelichting te geven aan geïnteresseerden. We willen dit ook aanbieden in de vorm van excursies aan ieder die geïnteresseerd is in dit project, zowel vanuit bedrijfsmatige wensen, als overheidsopgaven en ook nieuwsgierigheid van bewoners in de omgeving/regio en voor collega's uit ons werkveld. Enthousiaste vrijwilligers(groepen) vormen ook ambassadeurs voor het levende veen en kunnen verhalen uitdragen in tijdschriften en (lokale) nieuwsbladen.

3 We beproeven de mogelijkheden en schaalbaarheid van veenmosteelt in het Groene Hart, voortbordurend op de lopende pilot veenmosteelt in het Ilperveld (een laagveengebied met brak water) en de jarenlange betrokkenheid van partner B-Ware bij veenmosteelt in het Duitse Hankhausen. Als veenmos daadwerkelijk een interessante vorm van natte teelt wordt, biedt dit een perspectief voor systeemverandering in de natste delen van het agrarische laagveengebied. Hierbij werken we intensief samen met de bestaande begeleidingsgroep rond de veenmosteelt in Ilperveld, waarbij ook de substraat producenten (tuinbouw en potgrondindustrie) zijn betrokken.

PERSPECTIEF VOOR SYSTEEMVERANDERING

In een deelgebied van 3 hectare in de Krimpenerwaard wordt, naast herstel van veenmosnatuur ook een pilot gestart met teelt van veenmossen, gebaseerd op ervaringen in Noord-Holland en Duitsland en in samenwerking met Onderzoekcentrum B-Ware. Veenmos is een klimaatvriendelijk alternatief voor traditionele turf, een zeer milieubelastend ingrediënt van potaarde. Samen met Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard – een samenwerkingsverband van boeren en natuurbeheerders - onderzoeken we of veenmosteelt voor turf een aantrekkelijke alternatieve inkomstenbron voor boeren kan zijn. Een verbredende stap richting een alternatief voor intensieve landbouw en veeteelt.

Het oogsten van veenmos kan machinaal plaatsvinden

VEENMOS VERHALEN

Veenmos is op het eerste oog wellicht niet het meest aansprekende plantje. Het is klein, bloeit niet zichtbaar en ziet eruit als een natuurlijke bodembedekker. Met het in beeld brengen van veenmos in al haar facetten vertellen we het veenmosverhaal. Door het beeldend vastleggen van de ontwikkeling van veenmos, kan publiek meegenomen worden in de groei en bloei van dit bijzondere plantje. Het veenmosverhaal zal op verschillende manieren verteld gaan worden, op de websites, in nieuwsbrieven, de social kanalen, in de tijdschriften van de partners én natuurlijk op de publiekslocatie in de Krimpenerwaard.

4 Met wie gaan we dit realiseren?

Binnen dit project werkt LandschappenNL samen met verschillende partners. De pilotlocaties worden gerealiseerd en beheerd door Het Zuid-Hollands Landschap, It Fryske Gea en Het Groninger Landschap (allen onderdeel van LandschappenNL). Het Natuurbeheercollectief Krimpenerwaard (waar het Zuid-Hollands Landschap tevens medeoprichter van is) realiseert de pilot veenmosteelt in de Krimpenerwaard. Voor ieder project wordt in de reset (stap 1) en opstart (stap 2) samengewerkt met lokale aannemers die het gebied en de uitvoeringsomstandigheden goed kennen voor een optimaal resultaat.

Op het gebied van onderzoek, monitoring, bijsturing en kennisuitwisseling vindt actieve samenwerking plaats met onze partners Onderzoekcentrum B-Ware (ontsprongen uit de afdeling ecologie van de Radboud Universiteit Nijmegen) en Floron (Floristisch Onderzoek Nederland), om zowel de condities van bodem en water optimaal te krijgen en houden in de pilots als de ontwikkeling van de begroeiing goed te volgen en bij te kunnen sturen.

B-Ware is op het gebied van kennisuitwisseling spin in het web, zij zijn intensief betrokken bij het huidige veenweideninnovatieprogramma (VIPNL), waarbij proeven worden gedaan met veenmosteelt in het Ilperveld (Landschap Noord-Holland) en Ankeveen (Natuurmonumenten), en bij veenmosteelt in Duitsland (Hankhausen). Door betrokkenheid van B-Ware is het mogelijk om bij de start van het traject een overzicht te creëren van de huidige kennis en ervaring, inclusief do's en don'ts, en daar in de projecten in Krimpenerwaard, Alde Feanen en Harener wildernis op verder te bouwen. Daarnaast wordt intensief samengewerkt met het kennisportaal natuurkennis.nl van OBN Natuurkennis. Via dit kennisportaal vindt gestructureerde afstemming plaats met andere natuurbeheerders en kennisinstellingen om samen verder te leren.

Voor de publiekslocatie in de Krimpenerwaard zetten we een vrijwilligersgroep op; burgers krijgen een actief aandeel in dit innovatieve project, zodat het draagvlak op alle niveaus in de samenleving wordt gewaarborgd.

BIODIVERSITEIT VAN GROEIEND VEENMOS

Levende veenmosbegroeiingen vormen een ware hotspot voor biodiversiteit. Afhankelijk van het landschap waarin ze voorkomen, varieert de biodiversiteit. Gemene deler is dat zelfs op kleine oppervlaktes spectaculaire aantallen aan zeldzame en bedreigde soorten kunnen voorkomen:

Mossen:

elzenmos en uiteraard verschillende soorten veenmossen, waaronder glanzend veenmos

Vaatplanten:

vele kleine zeggesoorten, verschillende soorten orchideeën waaronder welriekende nachtorchis, blauwe knoop, gevleugeld hertschooi, klokjesgentiaan, witte snavelbies, ronde zonnedauw, veenpluis, kleine veenbes, moerasviooltje, koningsvaren, duizendknoopfonteinkruid, moeraskartelblad, verschillende soorten heide en bosbes.

Insecten:

aardbeivlinder, groentje, zilveren maan, gouden sprinkhaan, moerassprinkhaan, koraaljuffer

Paddenstoelen:

broos vuurzwammetje, kaal veenmosklokje, moerashoningzwam, veenmosbundelzwam, veenmosgrauwkap, veenmosvuurzwammetje

Gewervelde dieren: watersnip en kamsalamander

Groentje

Watersnip

Glanzend veenmos

Klokjesgentiaan

5 Vervolg na 2030

Na vijf intensieve jaren Omhoog met het Veen zijn er vier kraamkamers voor veenmosontwikkeling en een betrokken Community of Practice van deskundigen, beheerders, en aangehaakte overheden en bedrijven. Dit vormt de basis om vanaf 2030 verder op te schalen. Doordat de 'kritische massa' (zowel het veenmos als partijen die verder willen) is toegenomen, is ons doel en ambitie om vanaf 2030 een actieve doorstart te maken en verder op te schalen.

Samen zorgen we dat we van grote hoeveelheden uitstoot CO₂, naar het duurzaam vastleggen van broeikasgassen gaan. Dat is winst voor klimaat, natuur, bodem, water én omgeving. En dat in een oer-Hollands landschap dat bruist van een grote verscheidenheid aan bloemen, kruiden en insecten!

6 Belang van uw steun

Een bijdrage van de Nationale Postcode Loterij maakt deze radicale verandering in het landelijk gebied mogelijk. Er wordt al jaren gesproken over het potentieel van veenmos. Het is nu tijd voor verdere actie en het vergroten van omvang en impact! Met steun van de Nationale Postcode Loterij gaan LandschappenNL en de samenwerkingspartners een vliegwiel voor klimaatpositieve veenweiden realiseren.

7 Planning

Doen!

2025: voorbereiding (selectie, locatie onderzoek)

2025-2027: reset en opstart

2026-2030: beheer en bijsturing

Samen verder leren

2025: overzicht ervaringen reeds uitgevoerde pilots

2025: Start community of practice

2026-2030: Monitoring (bodem, water, begroeiing)

2026-2030: jaarlijkse kennisuitwisseling

Inspireren en opschalen

2025: inrichting publiekslocatie

Doorlopend: inspireren en verleiden overheden en bedrijven

2028-2030: eerste oogst van veenmossen als vervanger voor turf in potgrond

8 Begroting

De begroting van Omhoog met het Veen 2025-2030 bestaat uit de onderstaande onderdelen, onderverdeeld in de drie sporen van het project (doen, samen verder leren, inspireren en opschalen).

Projectbegroting		
Doen!	Omhoog met het Veen in de Krimpenerwaard	€ 225.000
	Veenmosteelt in de Krimpenerwaard	€ 225.000
	Omhoog met het Veen in de Friese Veenweiden	€ 400.000
	Omhoog met het Veen in het Groningse beekdallandschap	€ 400.000
Samen verder leren	Kennisdeling en uitwisseling	€ 100.000
	Monitoring en bijsturing	€ 100.000 (chemie en waterkwaliteit) € 125.000 (ontwikkeling begroeiing en Citizen Science)
Inspireren en opschalen	Communicatie	€ 75.0000 (inclusief inzet op publiekslocatie)
	Projectmanagement	€ 125.000
TOTAAL		€ 1.775.000

De begroting is inclusief btw

Voor meer informatie en vragen:

LandschappenNL
Sascha van Breukelen
06 420 655 33